

## Dinî Güfte Mecmuaları Alanını İnşa Etmeye Dönük Bir Çaba: Tasnif ve İsimlendirme

*An Effort to Build of Religious Lyrics Collections: Classification and Naming*

**Mustafa Said DİLEK**

ORCID: [0000-0003-4055-7025](https://orcid.org/0000-0003-4055-7025) | ROR ID: <https://ror.org/057qfs197> | E-Posta: [msaiddilek@hotmail.com](mailto:msaiddilek@hotmail.com)

Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi, Şanlıurfa, Türkiye

Harran University, Faculty of Divinity, Turkish Religious Music, Şanlıurfa, Türkiye

### Atıf Bilgisi | Citation

Dilek, Mustafa Said. "Dinî Güfte Mecmuaları Alanını İnşa Etmeye Dönük Bir Çaba: Tasnif ve İsimlendirme". *Dini Araştırmalar* 69 (Aralık 2025), 229-256. <https://doi.org/10.15745/da.1767170>

Dilek, Mustafa Said. "An Effort to Build of Religious Lyrics Collections: Classification and Naming". *Religious Studies* 69 (December 2025), 229-256. <https://doi.org/10.15745/da.1767170>

### Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 16.08.2025

Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 30.11.2025

Yayın Tarihi | Date of Publication: 31.12.2025

Değerlendirme: Date of Publication:  
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Double anonymized - Two External

Benzerlik Taraması: Plagiarism Checks:  
Yapıldı - İntihal.net Yes - İntihal.net

Etik Beyan: Ethical Statement:  
Bu araştırma, yazarın doktora tezinden üretilmiştir. Makalenin şekilsel düzenlemeleri yazım kurallarındaki bilgiler doğrultusunda eksiksiz düzenlenmiştir. This research is derived from a doctoral dissertation. The formatting of the article has been prepared in full compliance with the writing guidelines.

Yapay Zekâ Bildirimi: Declaration of AI Use:  
Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

Çıkar Çatışması: Conflicts of Interest:  
Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Grant Support:  
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Copyright & License:  
Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Bildirim: Complaints:  
[diniarastirmalar98@gmail.com](mailto:diniarastirmalar98@gmail.com) [diniarastirmalar98@gmail.com](mailto:diniarastirmalar98@gmail.com)

## Öz

Bir şeyi belirli sınıflara ve takımlara ayırma, düzenleme anlamlarına gelen tasnif kavramı, terimsel manada ilimleri özelliklerine göre sıralamak demektir. İslâm düşünce tarihinde hicrî ikinci asırdan itibaren bir gelenek halini alan ilimler tasnifi, eğitim-öğretimde metodolojik kolaylık sağlamak ve ilimler arasındaki ortak bağları kurmak gibi iki temel amaca hizmet etmiştir. Birçok ilmî disiplinle ilişkisi bulunan mûsikî de bu hiyerarşide dinî, riyâzî (matematiksel), felsefî, tâlimî ve ahlâkî ilimlerin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu tasnif amaçları doğrultusunda her ilmin, kendi iç yapısını sistematik bir şekilde inceleyebilmek için de bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, o ilmin bütüncül yapısının kavranmasını sağlamaktadır. Türk mûsikîsi tarihi araştırmalarının en önemli yazılı kaynaklarından olan güfte mecmuaları açısından da benzer bir sınıflandırma elzemdir. Zira henüz terminolojisi oluşturulmamış, kavramları netleştirilmemiş ve kapsamı belirlenmemiş bir temel kaynağın, mûsikî tarih yazımı hususunda ilim dünyasına katkı sağlaması pek mümkün değildir.

Güfte mecmuası, bestelenmiş veya bestelenmek üzere yazılmış manzumelerin asgarî düzeyde makam kaydı düşülerek not edildiği eserler derlemesidir. Söz konusu mecmualar, repertuvarının yüzde elliden fazlasını ilâhî, durak, naat, nefes, tesbîh, tevşîh gibi dinî beste türlerinden ya da dinî muhtevalı güftelerden oluşturduğunda ise dinî güfte mecmuası adını alır. Ancak bu mecmuaların dağınık, şahsî ve heterojen yapıları; sayıca oldukça ciddi bir yekûn oluşturmaları ve genellikle araştırmaya dönük nesneler olarak algılanmamaları, hak ettikleri değeri yeterince görememelerine yol açmıştır. Bu durum müzikoloji alanında ciddi bir boşluk meydana getirmiştir.

İşte anılan boşluğu gidermek, güfte mecmualarını işlevsel bir veri kaynağına dönüştürebilmek amacıyla tarihsel müzikoloji ve arşiv taraması yöntemleriyle iki yüzden fazla dinî güfte mecmuası incelenmiştir. Her bir esere tam bir kimlik kazandıran yedi eksenli bir tasnif modeli geliştirilmiştir. İlgili model; muhtevası, amacı, tertip şekilleri, içerdiği beste türlerinin

bileşimi, beste kimliği, icra unsurlarının varlığı ve fiziksel/tarihsel kimliği gibi boyutları ele alarak mecmuaların çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır. Böylece ele alınan bir yazma, oldukça detaylı bir analize tabi tutulabilecektir. Bu çok boyutlu modelin en önemli çıktılarından biri de isimlendirme sorununa getirilen analitik ve nicel temelli çözümdür. Mevcut literatürdeki muğlaklığı ortadan kaldırmak için bir mecmuanın beste türü yoğunluğunu esas alan bir isimlendirme protokolü hazırlanmıştır. Bu teklif, bir eserin içeriği ve repertuarı göz önünde bulundurularak onu tanıtıcı bir adla anmayı tavsiye etmektedir. Örneğin ilâhî mecmuası, tesbîh mecmuası; ilâhî ve şarkı mecmuası veya naat ve durak mecmuası gibi. Bu yolla repertuarının yüzde yetmişinden fazlası tek bir türe ait olan on bir farklı mecmua çeşidi tespit edilmiştir. Mevlid mecmuası, şuşul mecmuası, terâvih tertibi mecmuası bunlardan bazılarıdır.

Çalışmada geliştirilen tasnif ve isimlendirme protokolü, ilgili mecmuaların bilimsel bir disiplin içerisinde ele alınmasını sağlayacak etkin bir araç sunmaktadır. Bu doğrultuda, yazma eser kütüphaneleri başta olmak üzere güfte mecmuaları konusuna eğilen kişilerce teklif edilen sistemin benimsenmesi, mevcut katalogların güncellenmesi ve yeni keşfedilen yazmaların bahsi geçen standartlarda tanımlanması önerilmektedir. Çalışmamız söz konusu temeli oluşturmak üzere atılmış en ciddi adımlardandır.

### **Anahtar Kelimeler**

Türk Din Mûsikî, Müzikoloji, Tasnif, İsimlendirme, Güfte Mecmuası, Dinî Güfte Mecmuası, Beste Türü, İlâhî ve Tesbîh Mecmuası.

## Abstract

The concept of classification, which means dividing something into specific classes and groups and organizing them, refers to the organization of sciences according to their characteristics in a terminological sense. The classification of sciences, which became a tradition in the history of Islamic thought from the second century AH onwards, served two main purposes: to facilitate methodology in education and teaching, and to establish common links between sciences. Music, which is related to many scientific disciplines, has also been considered part of the hierarchy of sciences, alongside religious, mathematical, philosophical, and moral sciences. In this context, the need for classification arose within each science in line with the objectives of the classification of sciences. A similar classification is essential for lyrics collections, which are at the center of Turkish music history research and are among the most important documents of oral culture.

These collections are collections of works in which poems that have been or will be set to music are recorded, at least with their maqam information. If more than fifty percent of these collections' repertoire consists of religious compositions or lyrics, such as hymns, durak, naat, nafas, tasbih, and tawshīh, then they are called religious lyric collections. However, the scattered, personal, and heterogeneous nature of these collections has prevented them from receiving the recognition they deserve as scientific documents, creating a serious gap in the field of musicology.

To address this gap, we examined over 200 religious lyrics collections using historical musicology and archive search methods. We developed a seven-axis classification model to identify and analyse collections. This model reveals the collections' multifaceted structure by addressing dimensions such as content, purpose, arrangement, composition types, musical identity, performance elements, and physical/historical identity. The model provides a detailed analytical and quantitative solution to the naming problem. To eliminate ambiguity, we prepared a naming protocol based on the intensity of a collection's musical form. The

protocol suggests naming collections descriptively, considering content and repertoire. Examples include collections of hymns, tasbih, hymns and sarki, or naat and durak. We identified eleven types of collections, with more than 70% of whose repertoire belonging to a single genre. Examples include mawlid, shugul, and nafas collections.

The classification and naming protocol developed in this study is an effective tool for examining these collections within a scientific discipline. In this context, we recommend that interested parties, especially collection libraries, adopt the system, update existing catalogues, and define newly discovered collections according to the proposed standards. An area whose terminology has not been established, whose concepts have not been clarified, and whose scope has not been defined cannot contribute to the scientific community. This study is one of the most important steps toward establishing such an area.

### **Keywords**

Turkish Religious Music, Musicology, Classification, Naming, Lyrics Collections, Religious Lyrics Collections, Composition Types, Hymn and Tasbih Collections.

## Giriş

Bir şeyin bir kısmı, bir türü anlamındaki Arapça “es-sıfû” kelimesinin mastar hali olan “tasnîf”, bir ögenin bazısını bazısından temyiz etmek demektir. Bir kavramın unsurlarını tasnif etmek, onu farklı farklı türlere, nevilere, kısımlara ayırmaktır. Dolayısıyla bir varlığın sınıfı, o şeyin sıfatı yani niteliğidir.<sup>1</sup> Tasnif kelimesi, “kitap tertip etme, kitap yazma; bir mûsikî parçası meydana getirme, besteleme” manalarını da içermektedir.<sup>2</sup> Terim olarak ise ilimleri öğrenmek için konuları genelden özele doğru sıralamaya denir. Bu çerçevede her ilmin konusunu tayin etmeye, sınırlarını belirlemeye ve diğer ilimlerle aralarında bulunan bağları tanımaya ilimler tasnifi adı verilmiştir.<sup>3</sup>

İslâmiyet’in ilk devirlerindeki ilmî mesâî, Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler üzerinde yoğunlaşarak dinî bilimlerin kurucu zeminini oluşturmuştur. İslâm coğrafyasının genişlemesi ve farklı kültürlerle kurulan etkileşim, Arap toplumunun devletleşme ve kurumsallaşma sürecini hızlandırmış; yeni bilimsel meseleler zuhur etmiştir. Söz konusu meseleler, Arapça’ya tercüme hareketleri ve Müslüman âlimlerin öncülüğünde gelişen telif çalışmalarıyla büyük bir bilgi birikimini ortaya çıkarmıştır.<sup>4</sup> Bu minvalde İslâm coğrafyasındaki bilgi mirası, diğer medeniyetlerden devralınan mâlûmâtı metodolojik bir süzgeçten geçirmiştir. Ulaşılan bilgiler, İslâm medeniyeti potasında yeniden inşa edilerek ileri bir seviyeye taşınmıştır. Böylece Müslümanlar, bilim alanında öncü bir konuma yükselmiştir. Âlimlerin üretkenliği sonucu gelişen ilmî tekâmül, ilgili bilgi birikimini sistematize etme ve ilimleri tasnif etme ihtiyacını belirginleştirmiştir. Neticede ilimler, İslâm’a göre faydalı (nâfi’) ve faydasız (gayr-i nâfi’), İslâm’a göre dinî (şer’î, Arabî) ve gayr-ı dinî (Acemî, Dünyevî), ilimlerin mahiyetine göre amelî ve nazarî olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır.<sup>5</sup> Hicrî ikinci asırdan

<sup>1</sup> Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Kahire: Dârü'l-Maarif, ts.), 2511.

<sup>2</sup> Şemseddin Sâmi, *Kamus-i Türkî* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317/1900), 411; “Tasnif”, *Kubbealtı Lugatı* (Erişim 15 Ağustos 2025).

<sup>3</sup> Mehmet Bayraktar, *İslâm’da Bilim ve Teknoloji Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 21; Hüseyin Akpınar, “İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri”, *İSTEM* 5 (2005), 191.

<sup>4</sup> Seyid Muhammed Taki Hüseyini - Milad Salmani, “12. Yüzyıla Kadar İslâm Literatüründe İlimlerin Tasnifi Ve Musikînin Bu Tasnifteki Konumu”, *İdil Sanat Ve Dil Dergisi* 14/116 (2025), 180-181.

<sup>5</sup> Hüseyini - Salmani, “12. Yüzyıla Kadar İslâm Literatüründe İlimlerin Tasnifi Ve Musikînin Bu Tasnifteki Konumu”, 181; Seyid Muhammed

itibaren Fârâbî (öl. 950), İbn Sînâ (öl. 1037), Gazzâlî (öl. 1111) gibi İslâm filozofları başta olmak üzere İbn Haldûn (öl. 1406), Taşköprizâde (öl. 1561) ve Saçaklızâde (öl. 1732) gibi önemli müellifler ilimler tasnifi konusuna yer vermiştir. Mezkûr tasnif geleneği çerçevesinde mûsikî ilmi de dinî, riyâzî (matematiksel), felsefî, tâlimî ve ahlâkî ilimlerin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.<sup>6</sup>

İlimler tasnifinin iki önemli faydası düşünülmüştür: Birincisi, eğitim ve öğretimde metodolojik kolaylık sağlamak; ikincisi, ilimler arasındaki ortak bağları kurmak ve onlar hakkında toplu bir bakış elde etmektir.<sup>7</sup> Bununla birlikte bu sistematik, her ilmin kendi iç yapısının bütüncül olarak kavranmasına ve her bir ilme özgü bilgi birikiminin tam olarak anlamlandırılmasına hizmet eder. Dolayısıyla bir ilmin kendi içerisinde de sınıflandırma ihtiyacı hasıl olmuştur. Söz gelimi mûsikî disiplini; inanç, tarih, teori, uygulama, sosyo-kültürel vb. gibi çok yönlü kadim bir ilimdir. İlişkide bulunduğu diğer disiplinlerle irtibatı da göz önüne alınarak mûsikî ilminin, içerdiği konular ve etki alanlarına göre daha mikro bir tasnife tabi tutulması gerekmektedir. Netice itibarıyla bu tasnif, bir alanın veya konunun kuramsal çerçevesini belirleme noktasında genelden özele ve bütünden parçaya doğru sistematik bir çalışma yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

İşte bu çalışma, Türk mûsikîsinin temel yazılı kaynaklarından olsa da henüz terminolojisi ve metodolojisi dahi net oluşturulmamış olan dinî güfte mecmualarını bilimsel bir zeminde değerlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda, tarihsel müzikoloji ve arşiv taraması yöntemiyle yazmaların mukayeseli analizine dayanan sistematik bir yaklaşımla iki yüzden fazla dinî güfte mecmuası incelenmiştir. Onların benzeşen ve ayrışan yönleri tespit

Taki Hüseyini, "Muhammed Kasım Sebzevârî'nin Takvîmu'l-Mülûk'u ve Eserin Mûsikî Kısmının İncelenmesi", *Turkish Academic Research Review* 8/2 (2023), 941-943.

<sup>6</sup> İlhan Kutluer, "İlim", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/113; İlimler tasnifi hakkında detaylı bilgiler ve bazı ilimlerin tasnif geleneğindeki yeri hususunda bkz.: Ömer Türker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", *İstanbul University Journal of Sociology* 3/22 (2011), 533-556; Süleyman Gökbulut, "İlim Tasniflerinde Tasavvufun Yeri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/19 (2007), 245-264; Akpınar, "İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri", 191-201; Mehmet Gönül, "Türk Mûsikîsinin Tasnîf ve Tesmiyelerine Bir Bakış", *İSTEM* 31 (2018), 35-46.

<sup>7</sup> Mehmet Bayraktar, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 21; Hüseyin Akpınar, "İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri", *İSTEM* 5 (2005), 191.

edilmiş, müstakil olarak benzersiz nitelikleri üzerine yoğunlaşmıştır. Söz konusu sistematik araştırma sonucunda dinî güfte mecmuaları için bilimsel bir temel düzlemin tayinine çalışılmıştır. Böylece müzikoloji disiplinindeki kaynaklık değeri pek anlaşılamamış olan mevzu bahis mecmuaların gün yüzüne çıkarılmasındaki önceliğin, bunların tanınır ve bilinir kılınması olduğu fark edilmiştir.<sup>8</sup> Hasılı bu maksatla ilmî kıstaslar doğrultusunda detaylı bir sınıflandırma ve isimlendirme tavsiye edilmiştir. Zira bir dinî güfte mecmuasından en üst düzeyde akademik istifadeyi elde edebilmek için öncelikle o eserin kapsamının ve çerçevesinin belirlenmesi ve sistemli bir tasnif içinde tetkik edilmesi gerekmektedir.

### 1. Türk Mûsikîsi Tarihi Yazımının İhmal Edilmiş Birincil Kaynakları

Yazılı kültürün yaygın bulunmadığı bir coğrafyada tecelli etmesine rağmen vahyedildiği ve yazıya geçirildiği aslî hüviyetiyle muhafaza edilmiş tek kutsal metin *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. *Kur'ân*'ın ezberleme ve yazma suretiyle küllî ve mutlak muhafazası bizzat Yüce Allah'ın teminatı altındadır. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ağzından söz olarak dışa yansıdığı günden bugüne dek bütün Müslümanlar, *Kur'ân*'ı korumayı en kutsal görev bilmiş; başlangıçta daha çok ezberleyerek, sonraları da hem ezberlemek hem de yazıya geçirmek suretinde aslî şekliyle günümüze aktarılmasını sağlamıştır.<sup>9</sup> *Kur'ân*'ın bu çifte muhafaza metodu, söz ile yazı arasında derin bir irtibat kurulmasını netice vermiştir. Hz. Peygamber'in hadis yazımına izin vermesiyle sahâbeden bazıları, Resûlullah'tan duyduklarını kendi seçimlerine, ihtiyaç ve değerlendirmelerine göre bir araya getirince hadis literatüründe *sahîfe*, *cüz* ve *kitap* adıyla anılan

<sup>8</sup> Güfte mecmualarını kaynak olarak ele alan sınırlı çalışmalardan yakın tarihli bazı örnekler için bkz.: Selman Benlioğlu, "Derkenarda Dermakâm: Bir İntikal Aracı Olarak Makam Kayıtlı Mi'râciyye Yazmaları", *İSTEM* 35 (2020), 73-95; Haug Judith, "Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım", *Osmanlı-Türk Müziğine Bakışlar: Tarih, Teori ve İcrâ*, ed. Fikret Karakaya (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021), 189-204; Selman Benlioğlu, "Mevlid Nasıl Okunurdu? Yazma Nüshalardaki Makam Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26 (2022), 191-211; Sema Dinç - Gökhan Coşgun, "19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi-Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-", *Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 303-334; Sema Dinç, "Gün Yüzüne Çıkarılmayı Bekleyen Mevlî Âyin Mecmû'aları -Konya Mevlana 002188, 004598 ve 04835 Numaralı Mecmû'alar Özelinde-", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 66 (2025), 435-460.

<sup>9</sup> Bu husustaki Hicr Sûresi, 9. âyet; Kıyâmet Sûresi, 16-17. âyet ve A'lâ Sûresi, 6-7. âyet gibi bazı âyetlerin tefsirleri için bkz.: Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 3/333-337; 5/508-509, 601-603.

ilk derlemeler doğmuştur. Bunların en tanınmışlarından biri, Türkçe'ye *İlk Hadis Mecmualarından Hemmam b. Münebbih'in Sahîfesi* adıyla tercüme edilmiştir.<sup>10</sup> Böylece İslâm kültüründe, henüz adı konulmamış bir mecmua tertip etme geleneği doğmuştur. Sahâbîlerin, sahîfelerine kayıt sürecinde takip ettikleri metot ise mecmua türünün işlevinin ve tertip hususiyetlerinin ilk kuralları olarak kabul edilebilir. Mecmua kavramının ilk nüvelerine 7. yüzyılda rastlansa da onun farklı türden metinleri (şiir, dua, fetva, latife, ilaç tarifi vb.) içeren derleme defterleri için sistematik bir terim olarak yaygınlaşması özellikle Abbâsîler döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı coğrafyasındaki örnekleri ise 15. asırda görülmektedir.<sup>11</sup>

Sözlükte “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki Arapça *cem`* mas-tarından türeyen *el-mecmû`* terimi, çeşitli yerlerden toplanan ve bir araya getirilen unsurların adıdır. Burada temel husus, tek bir ürün yerine, farklı özelliklere sahip çok sayıda çeşidin oluşturduğu kapsamlı bir kümeyi ifade etmesidir. Kavramın ikinci bir anlamı ise bir malzeme-yi tek seferde değil, değişik zamanlarda muhtelif oranlarda biriktirmektir.<sup>12</sup> Bu yönüyle mecmua, aynı ya da farklı türde metinlerin bir araya getirildiği bir koleksiyonu yahut seçkiyi ifade eder. Ancak her zaman yalnızca toplama ve derleme anlamında kullanılan bir tabir değildir. Özellikle son dönem şairleri tarafından “Gayrimürettep Dîvân” denilen türdeki dîvânlara da mecmua denilmektedir.<sup>13</sup> Ayrıca, Osmanlı Türkçesi'nde *cüzdan*, *defter* ve *cerîde* isimleri de aynı manada kullanılmıştır. Mecmua; aynı veya farklı konudaki metinlerin, derleyicisinin şahsî tasarrufuyla veya cemiyete dönük olarak bir araya getirildiği müstakil derlemelere denir. Her şeyden önce o, tek bir konu etrafında şekillenebileceği gibi, birbiriyle ilgisiz pek çok farklı türden metni de içerebilir. Bu yönüyle mecmua, özgün bir eser kaleme alan bir

<sup>10</sup> Mustafa İsmet Uzun, “Mecmua”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/265.

<sup>11</sup> Harun Korkmaz, *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Musiki Yazmalarının Kataloğu* (Cambridge: Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2015), 4.

<sup>12</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 678.

<sup>13</sup> M. Fatih Köksal, “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaları Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, haz. Hatice Aynur, vd. (İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012), 415.

müellifin (yazarın) muntazam bir kitabından çok, mevcut metinleri bir araya getiren bir mürettibin (derleyicinin) şahsî bilgisiyle şekillenen bir not defterine benzer. Bu “not defteri” hüviyeti, onu önemli bir tarihsel belgeye dönüştürür. Ancak onları ilmî bir tasnife tâbi tutmayı, onlara belirli bir sınır çizmeyi neredeyse imkânsız kılar; hatta bu çabayı ilk bakışta beyhude gösterebilir. Tüm bu dağınık ve şahsî yapısına rağmen mecmualar, bir bütün olarak bakıldığında, ait oldukları devrin ihtiyaçlarını, tercihlerini ve özgün ruhunu yansıtan, o hayatın metinlerde görülen estetik bir silüetidir.<sup>14</sup> Bu siluet, bir medeniyetin birikimini ve kimliğini bugüne taşıyan en samimi ve dolaysız köprülerden birini oluşturur.

Mecmualar, muhtevası oldukça çeşitli türlerden oluşan derlemelerdir. Bunlar münderecatlarına veya tertip hususlarına göre *mecmuatü'l-ehâdîs*, *mecmua-i fetâvâ*, *mecmua-i ed'îye*, *mecmuatü'r-resâil*, *mecmua-i eş'âr*, *mecmua-i tevârîh*, *mecmua-i fevâid*, *mecmua-i kasâid* gibi birçok farklı isimle anılmaktadır.<sup>15</sup> Dolayısıyla içerisinde çok katmanlı bir bilgi yığını barındıran mezkûr malzemelerin, bir veri kaynağına dönüştürülmesi için mutlak surette tasnif edilmesi gerekmektedir. Mecmualar arasında en yaygını genel olarak *mecmua-i eş'âr* adıyla bilinen şiir mecmualarıdır. Kimi zaman tek bir şairin çoğunlukla da muhtelif şairlerin şiirlerini barındıran ilgili derlemeler, âdeta bir “şiir deposu” gibidir. Şiir mecmuaları, ait oldukları dönemin edebî, sosyal ve kültürel dünyasına dair oldukça fazla araştırma verisi sunmaktadır.<sup>16</sup> Şiir mecmualarının mühim bir kolu ise içeriğindeki şiirlerin bestelenmiş ya da bestelenmek üzere yazılmış manzumelerden oluştuğu güfte mecmualarıdır.

<sup>14</sup> Mustafa İsmet Uzun, “Mecmua”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/265-268; Atabey Kılıç, “Mecmûa Tasnifine Dair”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, haz. Hatice Aynur, vd. (İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012), 77; Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 9-14.

<sup>15</sup> Uzun, “Mecmua”, 28/265-268; Mecmualar şekline, türüne, mürettibinin kimliğine veya mürettib tarafından konulmuş özel bir isme göre de başlıklandırılabilir. Bkz.: Vildan Çoşkun, “Metinler Mozaïği: Mecmualar Ve Şiir Mecmuaları”, *Dem İle Semâ Arasında*, ed. Bayram Ali Kaya (Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2016), 2-3.

<sup>16</sup> Şiir mecmualarının kaynaklığı ve mecmualar üzerine yapılan çalışmalardan bazıları için bkz.: Ali Canip Yöntem, “Edebiyat Tetkiklerinde Mecmuaların Rolü”, *Hayat Mecmuası* 2/45 (1927), 363-364; Hanife Koncu - Müjgan Çakır, “Şâirleri Yetiştiren Bir Kaynak Olarak Mecmûa”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, haz. Hatice Aynur, vd. (İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012), 117-134; Günay Kut, “Yazmalar Arasında II”, ed. İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Araştırmaları* 7-8 (1988), 181-198; Ali Nihat Tarlan, “Eski Mecmualar Arasına”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1/1-2-3-4 (1946), 122-137; Şiir mecmuaları hakkında yapılan diğer çalışmalar için ilgili bibliyografyaya bkz.: Kamil Ali Gıynaş, “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2011), 245-260.

Güfte mecmuası, belirli bir amaçla tertip edilen; içeriğinin çoğunun (yüzde elliye aşan bölümü) besteli şiirlerden oluştuğu, asgarî düzeyde makam atfıyla açıkça veya mecmuadaki bilgilerinden dolayı olarak anlaşılan mecmualardır. Münderecatının üçte birinden fazlası bu özellikteki güftelerden oluşan bir mecmua, söz gelimi “güfte ve şiir mecmuası”, “güfte, hutbe ve fevâid mecmuası” olarak isimlendirilebilir. Bunun altındaki oranlar ise “Ana Konusu Farklı Olup İçinde Güfte Barındıranlar” şeklinde zikredilebilir. Repertuvarının yarısından fazlası dinî mahiyet taşıyan güftelerden oluşan; güftelerin bestelendikleri asgarî düzeyde makam kaydıyla açıkça belirtilen ya da mecmuadaki verilerden dolayı biçimde anlaşılan güfte mecmualarına ise dinî güfte mecmuaları denilmektedir. İlgili mecmualardaki ağırlık cami ve tekke etrafında şekillenen dinî-tasavvufî öğeler doğrultusundadır.

Güfte mecmualarını özelde ise dinî güfte mecmualarını diğer mecmualardan ayıran temel özellik, içindeki güftelerin salt bir antoloji maksadıyla toplanmamış olmasıdır. Zira bir güfte mecmuası, mürettibin şahsî veya belirli bir zümreye ait (cami, tekke, fasıl, meşkhâne, bir bölge-belde) mûsikî repertuvarını yazılı hafızada “muhafaza etmek” ve icrayı hatırlatmak amacıyla tertip edilir. Bu yönüyle mürettibinin şahsî repertuvarını yansıttığı gibi hacmi ölçüsünde ait olduğu dönemin müzik hayatı hakkında da fikir verir. Ancak bu “kısmî” bir fikirdir; zira aynı dönemde yazılmış mecmualar dahi içerik olarak tam bir örtüşme göstermez.<sup>17</sup> Oldukça nâdir örnekleri bulunsa da bu sebeple kopyalanmaz ve istinsah edilmezler.<sup>18</sup> Genellikle ketebe, istinsah veya temmet gibi kayıtlara sahip olmayan güfte mecmualarının yazılış amacını kesin olarak delillendirmek her zaman mümkün değildir.<sup>19</sup> Bir mecmua şahsî maksatla, belirli bir zümreye dönük bir amaç doğrultusunda veya hususi bir çevreden gelen talepler üzerine tertip edilebilir.<sup>20</sup> Neticede güfte mecmualarında belirli bir dönemde yaşayan

<sup>17</sup> Harun Korkmaz, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musikî Yazmalarının Kataloğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014), 44.

<sup>18</sup> Dinî güfte mecmuaları arasında yer alan *Müstakimzâde Mecmuası* gibi antolojik mahiyet veya çeşitli özellikleri hasebiyle hususi vasıf taşıyan güfte mecmualarının istinsah edildiği de görülmektedir.

<sup>19</sup> Ömer Faruk Kaygısız, *Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Güfte Mecmuası: İnceleme-Metin* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27.

<sup>20</sup> Derviş Abdüllatif, *Mecmû'a-i Eş'âr* (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, 728, trha: 1151/1739), 1a; Mehmet Rûşen Tevfikî, *Mecmû'a-i İlahiyyat* (Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayi Efendi, 1804, trha: 1884-1891), 2b; Hayrullah Taceddin Efendi, *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Mecmû'a-i*

veya o güne dek hayatta kalan bir repertuvarın kaleme alındığı açıktır. Bu bağlamda dönemi yansıtan tarihsel belgeler olup analiz edildiklerinde çok yönlü veri kaynaklarına dönüşürler. Nazariyat kitaplarının aksine “olması gerekeni” (kuramsal model) değil “olanı” (fiilî uygulama) aktırdıkları için ilgili dönemin en canlı tanıklarındır. Dolayısıyla doğru ve gerçekçi bir müzik tarihi yazımı için güfte mecmualarının diğer kaynaklarla birlikte bilimsel bir yaklaşımla incelenmesi elzemdir.

## 2. Dinî Güfte Mecmualarını Anlamlandırma Çabası: Tasnif ve İsimlendirme Gereksinimi

**2.1. Tasnif Sorunsalına Yönelik Mevcut Yaklaşımlar:** Not defteri hüviyetinde ortaya çıkan mecmualar, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak bir kitap veya telif çeşidi özelliğini kazanmıştır.<sup>21</sup> Sayıları gittikçe artan ve ciddi bir yekûn tutan bu eserleri tanımlamak ve ulaşılabilir kılmak için tasnif etmek bilimsel bir zarurettir. Tasnif, bir bütünü ortak özellikleri itibarıyla daha küçük parçalara ayırarak nitelikli tarif etme ve analiz yapma imkânı sunan bir metottur. Mecmua tasnifi üzerine özellikle edebiyat sahasında birçok çalışma mevcuttur.<sup>22</sup> Güfte mecmuaları bağlamında ise yakın dönemde Nuri Özcan, Recep Uslu ve Harun Korkmaz gibi araştırmacılar tarafından çeşitli tasnifler yapılmıştır. Bununla birlikte Sadeddin Nüzhet Ergun (öl. 1946) ve Gültekin Oransay (öl. 1989) gibi isimler tarafından dinî, din dışı ve fasıl gibi belirli türlere dikkat çekilmiş olsa da kapsamlı bir tasnif sunulmamıştır.<sup>23</sup> Aslında dinî güfte mecmuaları özelinde tasnif metodu, geleneğin kendi içinde farkındalık kazanmış tarihsel bir olgudur. Nitekim Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi (öl. 1846), Şeyh Gâlib

*İlâhiyyât* (İstanbul: Asır Matbaası, 1326/1908-1909), Mukaddeme.

<sup>21</sup> Günay Kut, “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986), 6/170-174.

<sup>22</sup> Ağâh Sırrı Levend, Günay Kut, Semra Tunç, Yaşar Aydemir, Atabey Kılıç ve Mehmet Gürbüz gibi isimler bu meyanda zikredilebilir. Edebiyat sahasındaki mecmua tasnifleri için bkz.: Atabey Kılıç, “Mecmûa Tasnifine Dair”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, haz. Hatice Aynur, vd. (İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012), 75-96; Dilek Ünlü, *Millî Kütüphane-Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 MİL YZ A 8188 Arşiv Numarası İle Kayıtlı Mecmû'a-yı İlâhiyyât (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 3-9.

<sup>23</sup> Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi (Dinî Eserler)*, I-II (İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942-1943); Gültekin Oransay, “Türkiye’de Defter ve Dergi Biçiminde Fasıl Yayınları 1875-1976”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII (1978), 277-295.

Dede'nin (öl. 1799) âyin mecmuasını yeniden tertip ederken düştüğü notta, “Âyin-i şerîf mecmuasına ilâhî ve ilâhî mecmuasına beste ve rubâ'î tahrîri urefâ `indinde mezmûm olduğu cümlelerin ma`lûmudur.” diyerek henüz o dönemde âyin ve ilâhî mecmualarının tertibi arasında bir tür ayrımının bulunduğunu ve her birinin kendine mahsus bir repertuarı olması gerektiğini açıkça ifade etmiştir.<sup>24</sup>

Bu alandaki ilk sistematik yaklaşımlardan birini sunan Özcan'ın, adını koymasa da tasnife dair fikirlerinin ilk nüveleri doktora tezinde görülmektedir. Özcan, güfte mecmualarını başlangıçta dinî ve din dışı olarak iki başlıkta ele almıştır. Dinî gruptan Mevlevî âyinleri ve mi`râciyye içeren güfte mecmualarını, ilâhî mecmualarından belirgin şekilde ayırmıştır. Ancak başka bir beste türünden bahsetmemiştir.<sup>25</sup> Özcan, güftelerin baştaki makam fihristinin ardından her makama ait müstakil bölümler halinde ve her bölümde büyük formdan küçüğe doğru seyreden bir düzen içerisinde sıralandığı “düzenli mecmualar”dan da söz etmektedir. Fakat bu tip mecmuaları, yanına diğerlerini katarak herhangi bir düzeyde sınıflandırmamıştır.<sup>26</sup> Özcan, ilk kez detaylı tarzda açıkladığı tasnif modelinde ise güfte mecmualarını muhtevaları açısından üç ana kategoride incelemiştir:

#### 1. Dinî Güftelerin Derlendiği Mecmualar

- a. Âyin-i şerîf mecmuaları
- b. Mevlid mecmuaları
- c. Mi`râciyye mecmuaları
- d. Âyin-i şerîf, mi`râciyye ve mevlid güftelerinin birlikte yer aldığı mecmualar
- e. ilâhî mecmuaları

<sup>24</sup> Harun Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 33-34.

<sup>25</sup> Nuri Özcan, *XVIII. Asırda Osmanlılarda Dini Musiki* (İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Öğretim Üyeliği Tezi (Doktora), 1982), 81-119.

<sup>26</sup> Nuri Özcan, “Fatih Millet Kütüphanesi’nde Tespit Edilen Türkçe El Yazması Güfte Mecmuaları Üzerine Yapılan Katalog Çalışması”, *Darü-l-elhan Mecmuası* 13 (Güfte Mecmuaları Özel Eki) (2022), 18-19.

## 2. Din Dışı Güftelerin Derlendiği Mecmualar

- a. Kâr, beste, semâî ve şarkılardan müteşekkil fasıl mecmuaları
- b. Sadece şarkıların yer aldığı mecmualar
- c. Şarkıların yanı sıra marş, kanto, türkü, varsağı gibi güftelerin de yer aldığı

mecmualar

## 3. Dinî ve Din Dışı Güftelerin Karışık Olarak Derlendiği Mecmualar

- a. Çoğunlukla ilâhî ve şarkılardan meydana gelen mecmualar
- b. ilâhî ve şarkılarla birlikte yukarıda sözü edilen dinî ve din dışı formlardaki güftelere de yer yer rastlanan mecmualar<sup>27</sup>

Güfte mecmuası tasnifini değinen diğer isim Uslu'dur. O, güfte mecmualarını, konu bakımından dinî ve din dışı şeklinde ikiye ayırdıktan sonra yapısal düzenleri açısından üç başlıkta ele almıştır:

- 1. Tam mecmualar (Bestekâr, makam, usûl bilgilerinin eksiksiz olduğu sistemli yapılar)
- 2. Seçme şarkıların bulunduğu mecmualar
- 3. Çeşitli şiir ve notlar arasında bestelerin bulunduğu mecmualar

Buna göre her güftenin başında bestekâr, makam ve usûl adı verilmesi ancak “tam mecmualar”da görülür. “Şiir mecmuası veya not defteri yapısı taşıyan”da ise makamlar sırayla verilmez. Tam güfte mecmuası amacı gütmeyen mecmualarda bazen bestekâr bazen makam bazen usûl bazense hiçbiri verilmez.<sup>28</sup>

Güfte mecmuaları konusunda en kapsamlı tasnif Korkmaz'a aittir. Korkmaz, yüksek

<sup>27</sup> Özcan'a göre, bu gruba dahil mecmualarda genellikle ilâhî, durak, mersiye, naat, savt, şuşul, tevşih, tesbih, nefes gibi dinî mûsikî formları çerçevesindeki güftelere yer verilmektedir.

<sup>28</sup> Recep Uslu, “Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İnceleme Esasları Üzerine Tespitler”, *Müzikte 2000 Sempozyumu* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001), 161-164.

lisans tezinde güfte mecmuası türlerini fasıl, şarkı, ilâhî, âyin ve mevlid-mi`râciyye mecmuaları olmak üzere beşe ayırmıştır. Kendi zamanına dek böylesi bir ayırımın mevcut olmadığını belirtmiş ve ilgili sınıflandırmaya riayet edilmesini tavsiye etmiştir.<sup>29</sup> Doktora tezinde ise mecmua türlerini dinî-din dışı ayırımına girmeden spesifik olarak 16 başlık altında oldukça detaylı bir şekilde değerlendirmiştir:

1. *Fasıl mecmuaları*
2. *Şarkı mecmuaları*
3. *Âyin-i şerîf mecmuaları*
4. *Naat mecmuaları*
5. *İlâhî mecmuaları*
6. *Şuğul mecmuaları*
7. *Tesbîh mecmuaları*
8. *Mevlid-i şerîf mecmuaları*
9. *Mi`râciyye mecmuaları*
10. *Regaibiyye güftesinin bulunduğu mecmualar*
11. *Türkü, türkmânî, varsağı, koşma mecmuaları*
12. *Nefes mecmuaları*
13. *Karma güfte mecmuaları*
14. *Eş`âr, münşeât ya da fevâid mecmualarında yer alan güfteler, güfte kısımları*
15. *Antoloji mahiyeti gösteren mecmualar*
16. *İçinde güfte bulunan diğer yazma eserler*<sup>30</sup>

<sup>29</sup> Korkmaz, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yazmalarının Kataloğu, 46.

<sup>30</sup> Korkmaz, Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları, 35-112.

**2.2. Yedi Eksenli Bir Tasnif Modeli:** Dinî güfte mecmualarının çok katmanlı bir yapısı bulunmaktadır. Bir ihtiyaca dönük hazırlanan, değerli çabaların ürünü olan diğer tasnif çalışmalarındaki gibi yalnızca bir odak belirleyip tüm mecmuaları bu standart kalıba göre şekillendirmek pek de mümkün değildir. Son derece yönlü ilgili kaynakların derinliğini ve her birinin özgün yerini tespit edebilmek için sistematik ve çok boyutlu bir tasnif metodolojisi benimsemek, bilimsel bir ihtiyaçtır. İşte mezkûr ihtiyaca cevap vermek amacıyla bir mecmuayı tekil bir başlık altında tanımlamak yerine onu çeşitli bakış açılarıyla aşamalı analize tâbi tutan bir yaklaşım teklif edilmektedir. Söz konusu yaklaşım, bir güfte mecmuasını yedi temel ekseninde irdeleyerek her bir mecmua için has bir “kimlik” oluşturmayı hedeflemektedir. Dinî güfte mecmualarını merkeze alarak oluşturulan model, bazı alt başlıkların güncellenmesiyle bütün güfte mecmualarına şâmil kılınabilir:<sup>31</sup>

### 1. Muhtevası (İçeriği) Bakımından

Bu başlık, bir güfte mecmuasının muhtevası dikkate alınarak en genel kimliğini yani içerdiği güftelerin temel karakterini belirlemektedir. Bir mecmuayı tanımanın başlangıç noktasıdır.

*a. Sadece Dinî Güfteleri İçerenler:* Repertuvarının tamamı veya yüzde yetmiştenden fazlası ilâhî, durak, âyin, naat vb. gibi dinî beste türlerinden oluşan mecmualardır.

*b. Sadece Din Dışı Güfteleri İçerenler:* Repertuvarının tamamı veya yüzde yetmiştenden fazlası şarkı, beste, semâî, kâr vb. gibi din dışı (lâdinî) beste türlerinden oluşan mecmualardır.

*c. Dinî ve Din Dışı Güfteleri İçerenler (Karma):* Her iki alanı da bir arada orantılı şekilde kapsayan, mürettibin müzikal ilgi alanının genişliğini veya farklı geleneklerden beslendiğini gösteren mecmualardır.

*d. Ana Konusu Farklı Olup İçinde Dinî Güfte Barındıranlar:* Asıl amacı şiir, hikâye, hutbe,

<sup>31</sup> Söz konusu tasnif başlıklarına örnek teşkil eden bol miktarda güfte mecmuası için şu iki kaynağa müracaat edilebilir. Bkz.: Harun Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021); Mustafa Said Dilek, *Türk Mûsikîsi Tarihinde Dinî Güfte Mecmuaları: Tasnif, Kaynaklık Ve Metodoloji* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Doktora Tezi, 2025).

siyer veya muhtelif içerikler toplamak olan ancak bünyesinde dinî beste türleriyle bestelenmiş parçalara da yer veren dîvân, eş`âr, resâil, mev`iza, fevâid vb. gibi karmaşık yapıları mecmualardır. Bu kategori, bir eserin birincil kimliğinin güfte mecmuası olmadığını belirtir.

## 2. Amacı ve Kullanım Çevresi Bakımından

Bu başlık, mecmuanın varoluş sebebini yani neden, kimin için ve hangi sosyal/kültürel ortamda üretildiğini sorgular.

a. *Tekke Âyinleri ve Meşki İçin:* Bir tarikatın zikir, âyin gibi ritüellerinde veya tekkedeki mûsikî meşki ortamında kullanılmak üzere ya da bir zâkirbaşının kendinden sonraki zâkirlere aktarımı şeklinde hazırlanmış işlevsel repertuvarlardır.

b. *Cami ve Mahfil İcraları İçin:* Camide ve cami merkezli dinî merasimlerde (mevlid, mi`râciyye, terâvih, mübarek gün ve geceler vb.) okunan eserleri barındıran mecmualardır.

c. *Meşk ve Eğitim İçin:* Türk mûsikîsi geleneğinin öğretilmesi ve öğrenilmesi amacıyla (Mektep, Enderun gibi kurumlarda veya özel meşklerle usta-çırak ilişkisi içinde) hazırlanan pratik yardımcı materyallerdir.

d. *Kişisel Kullanım İçin:* Mürettibin tamamen kendi şahsî zevki ve müktesebatı, repertuvarını unutmamak veya manevî haz için tuttuğu, genellikle daha serbest düzenli, kişisel not defterleridir.

e. *Antoloji Oluşturma (Tarihe Tanıklık, Aktarım ve Muhafaza):* Belirli bir dönemin, türün veya çevrenin repertuvarını kayıt altına alıp koruma, bir birikimi gelecek nesillere aktarma gibi özel bir amaçla hazırlanan kapsamlı koleksiyonlardır.

f. *İthaf ve Hediye Etme Amacıyla:* Bir devlet büyüğü, âlim, şeyh, hoca gibi hürmet edilen veya muhabbet beslenen bir kişiye sunulmak üzere hususi bir estetik özenle (süslü, tezhipli, kaliteli hat vb.) muntazam hazırlanmış nâdide nüshalardır.

## 3. Tertip Şekilleri (İç Düzen Mimarisi) Bakımından

Bu başlık, mahfûzâtının (içindeki güftelerin) hangi mantığa göre sıralandığını yani mürettibin zihnindeki organizasyon şemasını çözümler.

*a. Makam Temelli Tertip:* Güftelerin, “Makâm-1/Fasl-1 Rast”, “Makâm-1/Fasl-1 Hüseyinî” gibi başlıklar altında bir makam düzeni çerçevesinde kümелendiği en yaygın sistemli yapıdır. Bu tür eserlerin başında genellikle bir makam fihristi de bulunmaktadır. “Fihrist-i makâmât” içeren ve makamların ilgili fihriste göre dizildiği mecmualar da bu kapsamda değerlendirilir.

*b. Beste Türü (Form) Temelli Tertip:* Güftelerin beste türlerine (durak, ilâhî, naat vb.) göre gruplandığı bir yapıdır. Beste türlerinin sıralandığı ve her türün kendi içerisinde müstakil olarak makamların yeniden yer aldığı bir düzendir. Bu düzende, ilgili makamlar her beste türü için söz konusu bölümde tekrarlanmamış da olabilir.

*c. Fasl veya Benzeri Müzikal Bütünlükte Tertip:* Güftelerin, kâr-beste-semâî gibi katı bir hiyerarşiyle veya belirli bir makam ve beste türünün kendi iç seyrini takip ederek dizildiği tertiplerdir. Yani güftelerin baştaki makam fihristinin ardından her makama ait müstakil bölümler halinde ancak her bölümde büyük türden küçüğe doğru seyreden bir düzen içerisinde sıralandığı tertiplerdir.

*d. Bütünleşik Eserlerin Kendi İç Tertibi:* Âyin, mevlid, mi`râciyye gibi tek bir büyük eserin kendi iç bölüm sırasına göre dizildiği yapılardır. Selâm, bahir ve hânelerin başında, arasında veya sonunda naat, tevşîh, ilâhîlerin yazılması bu kategoriye ifade eder.

*e. Dîvân Tertibi (Kafiye Esaslı):* Güftelerin, dîvânlardaki gibi kafiye harfinin alfabetik sırasına göre dizildiği tertiptir.

*f. Güfte Sahibi (Şair) Temelli Tertip:* Güftelerin şairlerine (Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Fenâyî vb.) veya söz yazarına göre gruplandığı yapıdır. Makamlar düzenli ya da karışık olarak ilerleyebilir.

*g. Tarih Esaslı (Kronolojik) Tertip:* Eserlerin besteleniş veya yazılış tarihlerine göre sıralandığı mecmualarda görülebilen nâdir bir tertiptir. Genellikle âyin mecmualarında rastlanır.

*h. Belirgin Bir Tertibi Olmayan (Karışık) Yapı:* Herhangi bir sistematik düzene uymayan, genellikle kişisel kullanım amaçlı yapıdır. Bir ölçüte dikkat edilmeden güftelerin ve makamların karışık serpiştirildiği mecmuaları ifade eder.

#### *4. İçerdiği Beste Türlerinin Bileşimi Bakımından*

Bu başlık, mecmuanın repertuvar karakterini, barındırdığı beste türünü ve çeşitliliğini tanımlar. Tasnif modelindeki en güçlü bölümdür.

*a. Belli Bir Dinî Beste Türünü Ağırlıklı Olarak İçerenler:* İçeriğinin baskın kısmı (yüzde yetmiş ve üzeri) ya da tamamı bir dinî beste türüne hasredilmiş mecmualardır. Şu on bir alt türden oluşur:

- i. İlâhî mecmuaları
- ii. Tesbîh mecmuaları
- iii. Naat mecmuaları
- iv. Durak mecmuaları
- v. Terâvih tertibi mecmuaları
- vi. Nefes mecmuaları
- vii. Şuğul mecmuaları
- viii. Mevlid-i şerîf mecmuaları
- ix. Mi`râciyye mecmuaları
- x. Âyin-i şerîf mecmuaları
- xi. Muhammediyye ve Regaibiyye metinlerinde makam kaydı içeren mecmualar

*b. Farklı Dinî Beste Türlerini Bir Arada Barındıranlar:* İçinde ilâhî, naat, tevşîh, savt, ta`rîf, salâ(t) gibi birden çok farklı dinî beste türünü karışık olarak bulunduran en yaygın dinî güfte mecmuası türüdür.

*c. Dinî ve Din Dışı Beste Türlerini Bir Arada İçerenler:* İçinde hem dinî hem de din dışı beste türlerini orantılı olarak bir arada barındıran mecmualardır.

#### 5. Beste Kimliği (Müzikal Veri Seviyesi) Bakımından

Bu başlık, bir manzumenin “güfte” ve bir mecmuanın “güfte mecmuası” olarak kabul edilebilmesi için asgarî şart olan “makam kaydı”nı merkeze alarak eserin güftesinde bulunan müzikolojik veri zenginliğini ölçer.

*a. Tam ve Ayrıntılı Beste Kimliği:* Bir güfte için makam-usûl-beste türü-bestekâr olmak üzere “beste kimliği”ni oluşturan dört temel unsurun eksiksiz sunulduğu en üst bilgi seviyesidir. Güfte sahibi bilgisinin yer alması ise bu kategoriyi daha güçlü kılar.

*b. Temel Beste Kimliği:* Güftedeki temel şartı ifade eden makam bilgisine ek olarak, asgarî bir önemli müzikal bilginin daha (usûl, beste türü ve bestekâr) sunulduğu seviyedir. Güfte sahibi bilgisinin varlığı da ilgili mecmuanın bu sınıfta değerlendirilmesini mümkün kılar.

*c. Yön Gösterici Beste Kimliği:* Bir eserin bestelenmiş olduğuna dair en temel kanıt olan sadece makam bilgisinin verildiği asgarî seviyedir.

*d. Muhtemel Beste Kimliği (Kimliksiz Güfteler):* Bestelendiğine ilişkin makam, usûl veya bestekâr kaydı bulunmayan ancak mecmuanın ya da eserin başlığından bestelenmiş olduğu anlaşılan güfteleri kapsar. Örneğin bir mecmuanın ana başlığı “Hac ilâhîleri”, “Yöresel ilâhîler” biçiminde yer alıyor ya da içindeki güftelerin adı “Ravza ilâhîsi”, “Düğün ilâhîsi” gibi tür-bağlam belirtiyor ve buralardaki “ilâhî” kavramı bir edebiyat terimini ifade etmiyorsa ilgili eserler “besteli” olarak kabul edilir. Bu alt gruba giren örneklerin büyük bölümü matbu mecmualarda bulunmaktadır.

#### 6. Metinde İcra Unsurlarının Varlığı Bakımından

Bu başlık, mecmuanın sadece bir “repertuar havuzu” mu yoksa uygulamaya dönük bir “icra kılavuzu” mu olduğunu anlamamızı sağlar.

*a. Kapsamlı İcra Kayıtları İçerenler:* Terennüm, nakarat, zemin, meyan, makam/perde kayıtları gibi eserin icra yapısını detaylı bir şekilde ortaya koyan ana metin veya derkenar kayıtlarını barındıran mecmualardır.

*b. Temel İcra İşaretleri İçerenler:* Nakaratın, meyan perdesinin gösterilmesi vb. gibi basit ve az sayıda uygulama notları içeren mecmualardır.

*c. İcra Unsuru İçermeyenler (Sade Güfte Metni):* İcraya dair hiçbir nüans veya işaret barındırmayan mecmualardır.

#### 7. Yazmanın Fiziksel ve Tarihsel Kimliği Bakımından

Bu son ve kapsayıcı başlık, mecmuayı bir “araştırma verisi” ve “tarihsel belge” olarak ele alır. Bu başlık genel olarak “mecmua kimliği”ni içermektedir.

*a. Fiziksel Nitelik ve Sanat Değeri (Şekilsel Vasıflar):* Eserin tezhip, hat, cilt gibi sanatsal ve fiziksel özelliklerinin (sanatkârane nüsha mı, sade defter mi; durumu bütün mü, eksik mi vb.) incelenmesidir.

*b. Eserin Künyesi ve Tarihçesi (Köken Bilgisi):* Mürettib/Müstensih adı, tertip/istinsah tarihi ve yeri, mühürler, sahiplik kayıtları, diğer tarih kayıtları vb. gibi bilgileri içerip içermediğinin tespiti.

*c. Metinle Bütünleşik Ek Bilgilerin Varlığı (İçerik Zenginliği):* Nazariyat, biyografi, tarihî notlar veya dinî mekânlar/şahıslar ya da merasimlerin uygulanışına dair açıklamalar içerip içermediğinin tespiti.

Dinî güfte mecmualarının yedi eksenli bu modelle tasnif edilmesi, ilgili kaynakların zengin içeriğini ve tarihsel önemini daha iyi anlamamıza, ona genel resim içerisinde anlamlı bir konum biçmemize yardımcı olacaktır. Özetle bu bütüncül tasnif yaklaşımı, araştırmacılara eldeki eserin tüm vasıflarını bir arada görme ve onu diğer kaynaklarla daha hassas bir zeminde karşılaştırma imkânı tanıyarak alanın metodolojisine yeni ve kapsamlı bir araç kazandıracaktır.

### 3. Sınıflandırmadan İsimlendirmeye: Yeni Bir Protokol Önerisi

Dinî güfte mecmuaları gibi zengin ve karmaşık bir materyali ilmî bir incelemeye tâbi tutmanın ilk ve en temel adımı, yukarıda kısaca değinildiği gibi bu materyale tutarlı bir isimlendirme getirmektir. Zira ilgili eserler, mürettiblerinin şahsî tercihleri veya pratik amaçları doğrultusunda oluşturulduğu için genellikle çeşitli beste türünü bir arada barındırır. Bu heterojen yapı, isimlendirme konusunda önemli soruları beraberinde getirir: Bir mecmuaya “ilâhî mecmuası” vasfını vermek için mahfûzâtında ne kadar ilâhî bulunmalıdır? Farklı türler eşit ağırlıkta ise nasıl bir yol izlenmelidir? Söz konusu belirsizlik, mecmua araştırmalarındaki en temel meselelerden birini teşkil eder. Dolayısıyla bir esere verilecek isim, onun kimliğini belirlemenin yanı sıra o eserin tasnif içindeki yerini tespit etmeyi, diğer kaynaklarla ilişkisini kurmayı ve bilimsel bir veri olarak etkin kullanımını da olanaklı kılan bir anahtara dönüşür. Bu ihtiyaca binaen mecmuaların muhtevastaki beste türlerinin bileşimini ve oranlarını esas alan bir isimlendirme geliştirilmiştir.<sup>32</sup>

İsimlendirmenin ilk adımı, bir eserin “güfte mecmuası” vasfını taşıyıp taşımadığını tespit etmektir. Temel ilke şudur: Kendi içinde müstakil bölümlerden oluşmamak şartıyla, içeriğinin çoğunun (yüzde elliye aşan bölümü) bestelendiği, asgarî düzeyde makam atfıyla belli olan ya da dolaylı yoldan anlaşılan güftelerden müteşekkil mecmualar “güfte mecmuası”dır. Münderecatının üçte birinden fazlası bu vasfı hâiz bir mecmua, söz gelimi “güfte ve hilye mecmuası”, “güfte, kasîde ve resâil mecmuası” olarak isimlendirilebilir. Bunun altındaki oranlar ise “Ana Konusu Farklı Olup İçinde Güfte Barındıranlar” sınıfında mütalaa edilebilir. Mahfûzâtının çoğu (yarısından fazlası) dinî mahiyet taşıyan güftelerden oluşan; güftelerin bestelendikleri, asgarî düzeyde makam atfıyla açıkça belirtilen ya da mecmuadaki verilerden dolaylı biçimde anlaşılan güfte mecmuaları ise “dinî güfte mecmuası” olarak tanımlanır. Bu mecmualar, ilâhîlerin yanı sıra tesbîh, temcîd, tevşîh, durak, naat, mersiye, şuşul, nevbe,

<sup>32</sup> Teklif edilen isimlendirmeye örnek teşkil edecek muhtelif güfte mecmuasına şu kaynaktan ulaşılabilir. Bkz.: Dilek, *Türk Mûsikîsi Tarihinde Dinî Güfte Mecmuaları: Tasnif, Kaynaklık Ve Metodoloji*.

salâ(t) vb. gibi farklı dinî güfte türlerini de barındırabilir. Ancak, mecmua kendi içinde bölümlere ayrılmışsa, en küçük bölüm dahi olsa o kısım müstakıl bir “güfte mecmuası” olarak kabul edilebilir. Mahiyetine göre örneğin “Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi, 2019/7 nolu güfte mecmuası” şeklinde zikredilebilir.

Bir mecmuanın “güfte mecmuası” olduğu tespit edildikten sonraki aşama ona tanıtıcı bir isim tayin etmektir. Bu noktada isimlendirme kıstası repertuvar yoğunluğuna göre şu şekilde belirlenmiştir:

1. Mahfûzâtının tamamı veya asgarî üçte ikisi (yüzde yetmiş) tek bir dinî beste türüne hasredilmiş mecmualar, ilgili baskın türün adıyla anılabilir. Örneğin, 30 ilâhî ve 10 durak içeren bir eser, “ilâhî mecmuası” olarak tanımlanabilir. “Yedi eksenli tasniflendirme” modelinin “Belli bir dinî beste türünü ağırlıklı olarak içerenler” kategorisinde bu usûlle isimlendirilen on bir müstakıl dinî güfte mecmuası çeşidi mevcuttur.

2. Birden fazla beste türünü barındıran güfte mecmualarında, içeriklerine göre birkaç kural mevzubahistir:

a. Mecmuada iki veya üç tür bulunur ve bunlar arasında orantılı bir dağılım söz konusu olur ise isimlendirmede her bir tür zikredilebilir. Özellikle sıkça bir arada kaydedilen “âyin” ve “naat” veya “mevlid” ve “mi`râciyye” gibi türler için “âyin ve naat mecmuası”, “mevlid ve mi`râciyye mecmuası” gibi birleşik isimlendirmeler kullanılabilir. Benzer şekilde üç türün orantılı dağıldığı bir durumda “ilâhî, tesbîh ve mevlid mecmuası” gibi bir isimlendirme tercih edilebilir.

b. İki, üç veya daha fazla türün yer aldığı mecmualarda bir türün diğerlerine göre bariz bir üstünlük kurduğu durumlar da bulunmaktadır. Mahfûzâtının yarısını veya daha fazlasını oluşturan böylesi bir baskın tür, mecmuaya kendi ismini verebilir: Yarısı tesbîhlerden, kalanı eşit sayıda savt ve ilâhîden oluşan bir eser, “tesbîh mecmuası” olarak isimlendirilebilir.

c. Üç veya daha fazla türün bulunduğu senaryolarda ise tür çeşitliliğine göre en baskın

iki veya üç tür, çoktan aza doğru bir sıralama ile belirtilebilir: Temcîd, savt, naat, durak, âyin türlerinin beraber bulunduğu bir mecmuanın yarısına yakını naat, geri kalanının da yarısı durak ise ilgili mecmua “naat ve durak mecmuası” şeklinde tanımlanabilir.

d. Çok sayıda dinî beste türü barındıran fakat hiçbirinin diğerine galebe çalmadığı hal-lerde ise yazma için “dinî güfte mecmuası” genel ifadesi kullanılabilir.

e. Son olarak içinde hem dinî hem de din dışı beste türlerini hâvî eserler de söz konusudur. Bu eserlerde ağırlık hangi yönde ise o tür ilk sırada zikredilerek “ilâhî ve şarkı mecmuası” gibi bir isimlendirme yapılabilir; net bir ağırlık yoksa eser “karma güfte mecmuası” olarak tanımlanabilir.

Bu isimlendirme, ilgili literatürdeki muğlak tabloyu vuzuha kavuşturmak ve kaynakların kimliğini netleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Mezkûr modelin uygulama alanındaki etkinliği ve yüksek faydası, Korkmaz ve Dilek’in çalışmalarında açıkça gözlemlenmiştir. Nite-likli ve sürdürülebilir sonuçlar elde etmek gayesiyle bu esasların kurum kataloglarında standartlaştırılması ve gelecekteki araştırmalarda metodolojik olarak tatbik edilmesi zaruridir.

### Sonuç

Türk mûsikîsinin müdevven bir tarihinin yazılamayışından duyulan rahatsızlık, en değerli malzemesi olan güfte mecmualarının genel olarak göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki onlar, dönemin yaşayan belgeleri olarak sadece birer repertuvar deposu değil mûsikî tarihinin merkezî ve kurucu kaynaklarındandır. Ne var ki, ilgili eserlerin ilmî açıdan pek ele alınmamasının sebeplerinden biri, henüz bir terminoloji ve metodolojisinin oluşturulmamış olmasıdır. İşte bu çalışma, genellikle bir malzeme yığını gibi algılanan mecmuaları bilimsel bir zemine oturtmak için tasnif çalışmalarının ne denli hayati olduğunu göstermektedir.

Tasnif, bir ilmi anlamlandırmanın ve üzerine tutarlı bir söylem inşa etmenin yegâne yoludur. Bu bağlamda dinî güfte mecmuaları için de bir tasnif ihtiyacı zorunluluk arz etmiştir.

Söz konusu alanda bugüne dek birtakım öncü girişimlerde bulunulmuş olmasına rağmen mevzubahis çalışmalar genellikle mecmuaların tekil bir yönüne (içerik veya yapısal düzen gibi) odaklanmıştır. Bu çalışma ise yazmaların doğası ve özgün yapılarının bir neticesi olarak çok katmanlı bir kimlik sunması yönüyle diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Geliştirilen yedi eksenli tasnif modeli, bir mecmuanın yalnızca beste türünü değil aynı zamanda amacı, kullanım çevresi ve beste kimliği gibi birçok farklı unsurunu da dikkate alarak onu bütüncül bir veri deposuna dönüştürmektedir.

Adı geçen kapsamlı tasnif ve beraberinde hazırlanan isimlendirme kıstası, ilgili literatürdeki karmaşayı gidererek mecmuaları daha anlaşılır bir zemine taşımaktadır. Bu sistematik yaklaşım, bir mecmuanın içeriğini ve yoğunluğunu daha net ortaya koyduğundan, araştırılacak konulara ait malzemelerin hatırı sayılır derecede kolay temin edilmesini sağlayabilir. Örneğin, isimlendirmenin doğru yapılması sayesinde, beste türlerinin oluşum ve gelişim süreçlerini incelemek veya belirli bir türe özgü mahfûzâtı tespit etmek isteyen araştırmacılar, ilgili nesneleri doğrudan veya öncesine nazaran daha yakın derecede belirleyebilir ve böylece çalışmalarını hayli güvenilir verilerle sürdürebilir.

Netice itibariyle bu tasnif ve isimlendirme modelinin yazma eser kütüphaneleri ve alandaki araştırmacılar tarafından benimsenmesi, Türk mûsikîsinin bütünlüklü bir bilimsel disiplin olarak pekişmesine ve ortak bir literatürün teşekkülüne katkı sağlayacaktır. Bu sistematik yaklaşımın yaygınlaşması, mûsikî tarihinin bugüne dek aydınlatılamamış birçok yönünü açığa çıkaracak ve nitelikli kaynaklara erişimi büyük ölçüde hızlandıracaktır.

### Kaynaklar | References

- Akpınar, Hüseyin. “İlimler Tasnifinde Mûsikînin Yeri”. *İSTEM* 5 (2005), 191-201.
- Bayraktar, Mehmet. *İslâm’da Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Benlioğlu, Selman. “Derkenarda Der-makâm: Bir İntikal Aracı Olarak Makam Kayıtlı Mi’râciyye Yazmaları”. *İSTEM* 35 (2020), 73-95.
- Benlioğlu, Selman. “Mevlid Nasıl Okunurdu? Yazma Nüshalardaki Makam Kayıtları Üzerine

- Bir Değerlendirme”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26 (2022), 191-211.
- Çoşkun, Vildan. “Metinler Mozaigi: Mecmualar Ve Şiir Mecmuaları”. *Dem İle Semâ Arasında*. ed. Bayram Ali Kaya. 1-8. Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2016.
- Derviş Abdüllatif. *Mecmû‘a-i Eş‘âr*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, 728, trha: 1151/1739, bib: 163561.
- Dilek, Mustafa Said. *Türk Mûsikîsi Tarihinde Dinî Güfte Mecmuaları: Tasnif, Kaynaklık Ve Metodoloji*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Doktora Tezi, 2025.
- Dinç, Sema - Coşgun, Gökhan. “19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi- Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-”. *Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 303-334.
- Dinç, Sema. “Gün Yüzüne Çıkarılmayı Bekleyen Mevlevî Âyin Mecmû‘aları -Konya Mevlana 002188, 004598 ve 04835 Numaralı Mecmû‘alar Özelinde-”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 66 (2025), 435-460.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi (Dinî Eserler)*, I-II. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942-1943.
- Gıynaş, Kamil Ali. “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2011), 245-260.
- Gökbulut, Süleyman. “İlim Tasnîflerinde Tasavvufun Yeri”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* VIII/19 (2007), 245-264.
- Gönül, Mehmet. “Türk Mûsikîsinin Tasnîf ve Tesmiyelerine Bir Bakış”. *İSTEM* 31 (2018), 35-46.
- Hayrullah Taceddin Efendi. *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Mecmûa-i İlâhiyyât*. İstanbul: Asır Matbaası, 1326/1908-1909.
- Hüseyini, Seyid Muhammed Taki - Salmani, Milad. “12. Yüzyıla Kadar İslâm Literatüründe İlimlerin Tasnifi Ve Musikînin Bu Tasnifteki Konumu”. *İdil Sanat Ve Dil Dergisi* 14/116 (2025), 179-192.
- Hüseyini, Seyid Muhammed Taki. “Muhammed Kasım Sebzevârî’nin Takvîmu’l-Mülûk’u ve Eserin Mûsikî Kısmının İncelenmesi”. *Turkish Academic Research Review* 8/2 (2023), 940-956.
- İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü’l-‘Arab*. Kahire: Dârü’l-Maarif, ts.
- Judith, Haug. “Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım”. *Osmanlı-Türk Müziğine Bakışlar: Tarih, Teori ve İcra*. ed. Fikret Karakaya. 189-204. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2020.
- Kaygısız, Ömer Faruk. *Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Güfte Mecmuası: İnceleme-Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Kılıç, Atabey. “Mecmûa Tasnifine Dair”. *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. haz. Hatice Aynur, vd. 75-96. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.
- Koncu, Hanife - Çakır, Müjgan. “Şâirleri Yetiştiren Bir Kaynak Olarak Mecmûa”. *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. haz. Hatice Aynur, vd. 117-134. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.
- Korkmaz, Harun. *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki Musiki Yazmalarının Kataloğu*. Cambridge: Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2015.
- Korkmaz, Harun. *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki Musikî Yazmalarının Kataloğu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014.
- Korkmaz, Harun. *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Köksal, M. Fatih. “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaları Sistematik Tasnifi Projesi (MES-TAP)”. *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. haz. Hatice Aynur, vd. 409-431. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.
- Kubbealtı Lugatı. “Tasnif”. Erişim 15 Ağustos 2025. <https://lugatim.com/s/TASN%C4%B0F>
- Kut, Günay. “Mecmua”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. 6/170-174. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.
- Kut, Günay. “Yazmalar Arasında II”. ed. İsmail E. Erünsal. *Osmanlı Araştırmaları* 7-8 (1988), 181-198.
- Kutluer, İlhan. “İlim”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/109-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Oransay, Gültekin. “Türkiye’de Defter ve Dergi Biçiminde Fasil Yayınları 1875-1976”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII (1978), 277-295.
- Özcan, Nuri. “Fatih Millet Kütüphanesi’nde Tespit Edilen Türkçe El Yazması Güfte Mecmuaları Üzerine Yapılan Katalog Çalışması”. *Darülelhan Mecmuası* 13 (Güfte Mecmuaları Özel Eki) (2022), 1-44.
- Özcan, Nuri. *XVIII. Asırda Osmanlılarda Dini Musiki*. İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Öğretim Üyeliği Tezi (Doktora), 1982.
- Şemseddin Sâmî. *Kamus-i Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317/1900.
- Tarlan, Ali Nihat. “Eski Mecmualar Arasına”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1/1-2-3-4 (1946), 122-137.
- Tevfikî, Mehmet Rûşen. *Mecmu‘a-i İlahiyyat*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, 1804, trha: 1884-1891, bib: 367742.
- Tutal, Recep. *Türk Din Musikisinde Na’t, Tesbih Ve Temcidler*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Türker, Ömer. “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”. *İstanbul University Journal of Sociology* 3/22 (2011), 533-556.

- Uslu, Recep. “Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İnceleme Esasları Üzerine Tespitler”. *Müzikte 2000 Sempozyumu*. 158-168. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Mecmua”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Ünlü, Dilek. *Millî Kütüphane-Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda 06 MİL YZ A 8188 Arşiv Numarası İle Kayıtlı Mecmû’a-yı İlâhiyyât (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Yöntem, Ali Canip. “Edebiyat Tetkiklerinde Mecmuaların Rolü”. *Hayat Mecmuası* 2/45 (1927), 363-364.